

УДК 378.09: 7.025.4

Ірина **Дундяк**

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри дизайну і теорії
мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені
Василя Стефаника»

Сучасний львівський осередок навчання у галузі церковного мистецтва

Анотація. У статті здійснено огляд світських і церковних навчальних закладів Львова, які готують фахівців у церковному мистецтві (образотворчому та декоративно-ужитковому), що дозволяє проаналізувати структуру навчання в них, особливості програм викладання, особистості майстрів, педагогів тощо та визначити провідні заклади в цій галузі.

Ключові слова: релігійне мистецтво, церковне мистецтво, навчальні заклади, освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Упродовж українських історичних реалій ХХ ст. освіта в галузі церковного мистецтва була практично знищена, тому зараз триває процес її відновлення і в ньому беруть участь і церковні, і світські навчальні заклади. Для ґрунтовного вивчення й аналізу проблеми спадкоємності, відродження, трансформації в сучасному церковному мистецтві та культурі важливим є аналіз світських і церковних закладів у галузі церковного мистецтва України. Однак формат статті дозволяє висвітлити лише окремі аспекти цієї проблеми, тому актуальним є вивчення досвіду підготовки фахівців у галузі церковного мистецтва в навчальних закладах Львова.

Аналіз досліджень і публікацій. Загалом публікації із сучасної релігійної освіти є не так багато, і вони переважно стосуються структури церковних навчальних закладів різних православних конфесій України. Серед них можна відзначити таких авторів: О. Панасенко [6], Л. Рощина [8], С. Скопіна [9]. Майже немає відомостей про такий розділ сучасної освіти як підготовка фахівців у

галузі церковного мистецтва в дослідженнях українських мистецтвознавців, істориків, релігієзнавців. Окремі відомості про заклади Львова можна віднайти на офіційних сайтах навчальних закладів, наприклад, про кафедру сакрального живопису ЛНАМ [3] та Навчальну програму «Іконопис і сакральне мистецтво» УКУ [5] тощо.

Метою розвідки є усесторонній огляд львівських навчальних закладів, де є відділення, факультети, напрями підготовки, літні школи, курси, які готують спеціалістів у галузі церковного мистецтва (образотворчого, декоративно-ужиткового). Поза увагою статті залишаються іконописні майстерні в монастирях.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сьогодні в незалежній Україні відбувається стрімке розширення системи релігійної освіти, яке пов'язане з історичними передумовами формування та діяльності навчальних закладів, традиційним поширенням релігії на території, сконцентрованою парафій різних конфесій, потреб церкви у священно- та церковнослужителях. Як зазначає О. Панасенко: «Розвиток системи релігійної освіти нині відбувається за алгоритмом, закладеним останніми роками, і зумовлюється сучасними змінами в країні, церковній організації: збільшується кількість духовних навчальних закладів; розширюється та вдосконалюється їх робота; велика увага приділяється розвитку богословської науки та покращенню викладацької діяльності у вищих навчальних закладах» [6, с.12]. Однак, зважаючи на факти, у західноукраїнських областях цей процес відбувається значно жвавіше. У системі релігійної освіти сьогодні є багато дискусійних питань. Так, на думку певних теологів, постає проблема співвідношення духовних і богословських навчальних закладів. На сучасному етапі держава зробила багато на шляху до визнання духовної освіти [1].

На території Західної України вже понад двадцять років доволі успішно працюють різні світські та церковні заклади, які готують фахівців у галузі образотворчого та декоративно-ужиткового церковного мистецтва. Як зазначає Р. Василик, такі спеціалісти є вкрай необхідні, бо: «через брак спеціалістів за справу нині беруться випадкові люди, які перемальовують вцілілі ще за часів атеїстично-більшовицького періоду роботи в храмах таких відомих майстрів пензля, як К. Устияновича, А. Манастирського, М. Осінчука, П. Ковжуна, М. Сосенка, М. Бойчука, В. Дядиню-

ка, безіменних художників, що становлять величезну мистецьку цінність. Некомпетентність громади, а подекуди й духовних осіб, особливо у віддалених районах, їхня безвідповідальність призводять до жахливих наслідків. Так, на Дрогобиччині, вже в час незалежності, було спалено ікони, передані громаді Національним музеєм у Львові» [2, с. 236].

У західному регіоні України є декілька навчальних закладів, які намагаються виправити ситуацію. Так, на кафедрі образотворчого мистецтва ім. М. Фіголя Прикарпатського національного університету вже понад п'ять років успішно діє спеціалізація «Іконопис». Серед викладачів цієї спеціалізації слід відзначити В. Луканя, О. Мельничук, Ю. Попенюк. У Дрогобичі 2012 р. при Інституті Пресвятої Трійці відкрився факультет Церковного мистецтва, який готує знавців богослов'я і теорії ікони та кваліфікованих іконописців з богословською освітою, учителів іконопису для праці в студіях та школах іконопису. Окрім того, часто релігійні організації, монастирі влаштовують літні іконописні школи для всіх охочих.

Однак виявилось, що інтерес до українського іконопису є доволі великий, а навчатися на стаціонарі у згаданих закладах, протягом року мають можливість не всі. Для такого кола зацікавлених і для популяризації релігійного мистецтва загалом почали створювати різні літні іконописні школи. Практика таких шкіл з кожним роком розширюється, що говорить про їх необхідність на теренах України. Такі школи виконують важливу просвітницьку місію, адже ставлення церковних громад та священників до творів давнього церковного мистецтва часто є просто варварським і призвело до непоправних втрат. Так, в Ужгороді з ініціативи монахів-капуцинів Стрітенського монастиря влітку 2013 р. почала працювати «Eikonon schole». Програма курсу поєднує ознайомлення із сакральними пам'ятками Закарпаття, теоретичні лекції з історії церковного мистецтва та візантійської богослужбової традиції. Учасники школи щоденно беруть участь у молитвах і Літургіях, які відбуваються в різних храмах Мукачівської греко-католицької єпархії.

Серед дитячих закладів, що своєю метою мають популяризацію іконопису виділимо також школу іконопису «Нікош» у м. Хмельницьку (одна з перших шкіл в Україні такого типу), яку 1996 р. відкрито стараннями подружжя Бенедишуків. Зауважимо,

що роботи хмельницьких іконописців побували на численних вітчизняних і закордонних виставках, а їхні вихованці, окрім написання ікон, також розписують храми. «Не секрет, що у новозбудованих храмах часто можна спостерігати хутірську ікону, яку пишуть непрофесіонали, котрі приїздять із Західної України. Це неправильно, адже духовні заклади будуються канонічно. Отже, і розписи в них мають відповідати всім канонам. Іконописання — надзвичайно відповідальне мистецтво. Тож у своїй школі ми прагнемо, щоб іконопис був завжди професійним», — стверджує керівник школи Микола Бенедишук [7]. У школі займаються понад 90 учнів, 82 з них — на бюджетній основі, а творчий і навчальний процес організують п'ять викладачів. Школа має дві майстерні, де учні поступово засвоюють традиції візантійського та академічного іконопису. Школу відвідують не лише учні, творча молодь, а й люди зрілого віку [7].

Львів — місто давніх культурно-мистецьких традицій, зокрема й у галузі церковного мистецтва. За часів незалежності власне тут відкривається кафедра сакрального малярства у Львівській національній академії мистецтв. Концепція діяльності кафедри, яку розробив на початку 1990-х рр. професор Р. Василик, передбачає реалізацію довготермінової програми відродження і розвитку українського іконопису з його самобутньою стилістикою, а також з відомих причин знищеної вікової традиції суміжних жанрів сакрального мистецтва — сакральної металопластики, священничого одягу, золотого шитва, мистецтва книги, сницарства тощо [3]. Р. Василик є автором понад п'ятсот ікон, запроєктував близько двадцяти іконостасів, з яких більшість реалізовано. Його роботи прикрашають храми і в Україні, і за кордоном. Зокрема, у Великобританії та Польщі, Бельгії та Австралії. Серед них: іконостас епархіальної каплиці в м. Коломия (1992 р.), іконостас УГКЦ у м. Вулвергемптоні, Великобританія (1993 р.), іконостас УГКЦ у с. Бартошиці, Польща (1999 р.), іконостас УГКЦ св. Василя Великого монастиря ЧСВВ у Києві (2003 р.), ікони іконостаса церкви св. Андрія і Варвари в с. Хоружівка на Сумщині (2006 – 2007 рр.). Р. Василик є автором проектів комплексного оформлення церкви Пресвятої Богородиці Покрови оо. Селезіан, церкви св. Володимира і Ольги у Львові (2000 – 2005 рр.) та церкви Всіх Святих Українського народу. Наприкінці 1980-х уперше у Львівській академії мистецтв упровадив до навчальних програм завдання

на сакральну тематику. В 1990-х роках став одним з ініціаторів відновлення школи іконопису при монастирі студитів у Львові. Ініціював і створив 1995 р. першу в Україні кафедру сакрального мистецтва [4].

Сьогодні творча робота викладачів і студентів кафедри сакрального малярства здійснюється за такими основними напрямками як художнє оформлення інтер'єрів сакральних споруд (поліхромія храмів), виконання творів сакрального мистецтва в техніках настінного малярства, мозаїки, вітражу, іконописних творів, станкове малярство, виставкова діяльність. Підготовку фахівців сакрального мистецтва від часу заснування кафедри здійснювали провідні фахівці — М. Бідняк, К. Звіринський, В. Овсійчук, о. Л. Пушкаш; Р. Василик, М. Кристопчук. Для викладання в різний час запрошували авторитетних науковців і теологів. Також до викладацької роботи були залучені фахівці в галузі сакрального мистецтва — К. Маркович, Р. Кислий, С. Юзефів, Л. Скоп, Р. Косів, Л. Яцків, І. Шабан [3].

Тільки впродовж 1999-2005 рр. викладачі кафедри організували 18 персональних виставок, були учасниками 15-ти регіональних, всеукраїнських, міжнародних персональних і колективних художніх акцій, підготували 21-ну виставку творчих робіт студентів. На особливу увагу заслуговують праці викладачів і студентів кафедри, виконані для конкретних об'єктів, зокрема, комплексне оформлення храмів і в Україні, і поза її межами (Англія, Франція, Бразилія, Румунія, Польща), мистецьких заходів, як, наприклад, оформлення вівтаря для Літургії за участю Святішого Отця Івана Павла II у Львові [3].

Підготовка фахівців на кафедрі сакрального мистецтва здійснюється за розробленими освітньо-професійними і навчальними програмами, а викладачі кафедри є авторами навчальних підручників і посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, серед них: «Синтез технік монументального мистецтва у храмовій архітектурі» (М. Кристопчук); «Українське сакральне мистецтво»; розділ словника «Теорія і практика сакрального мистецтва у вищій освіті України», навчального посібника «Мистецька школа в системі національної освіти України» (Р. Василик), «Українське сакральне мистецтво» (співавтор Р. Василик) тощо [3].

Дипломні та курсові роботи студенти кафедри найчастіше виконують на реальних об'єктах. Це, зокрема, проекти, вітражі,

поліхромії, ікони для церков у Перемишлі (Польща), Нансі (Франція), храму Різдва Пресвятої Богородиці та церкви Святого Духа у Львові, меморіальної каплиці пам'яті полеглих вояків УПА в с. Білий Камінь (Золочівський район на Львівщині), каплиці ВМС України в Севастополі, реставрація твору видатного художника першої половини ХХ ст. А. Манастирського в храмі Преображеня Господнього в м. Бориславі тощо.

З-поміж західноукраїнських церковних навчальних закладів особливо виділяється Український католицький університет у Львові, знаний своїм позитивним сучасним досвідом. Тому абсолютно логічною була поява з осіннього семестру 2009 р. в Українському Католицькому Університеті навчальної програми «Іконопис і сакральне мистецтво». Це перша і поки що єдина в Україні програма, яка поєднуватиме серйозне професійне вивчення мистецтва іконопису з богословською освітою. Навчання має чотири складові: вивчення іконопису на зразках традиційної української ікони XV – XVI ст.; курси головних богословських дисциплін, знання яких необхідне іконописцеві; основи історії і теорії мистецтва; духовний розвиток учасників програми через участь у молитовному і спільнотному житті університету.

Слід зауважити, що ця програма розрахована і на початківців, випускників середніх шкіл чи людей, які досі не пробували себе в живописі, і на вже практикуючих іконописців чи художників. Головними її завданнями є: «плекання питомих українських традицій іконопису; робота в давній техніці темперного живопису; докладне вивчення і творче наслідування стилю авторів шедеврів українського іконопису минулих століть; посилене вивчення богослов'я ікони; основ церковного віровчення, молитви і практики. Неодмінною складовою програми буде безпосередня участь студентів у Богослужіннях, виїзні реколекції, екскурсійні поїздки до пам'яток сакрального мистецтва й іконопису» [5]. За задумом керівництва закладу навчання за програмою дасть змогу стати кваліфікованим іконописцем, розуміти і цінувати християнське церковне мистецтво, корисно та цікаво провести час у товаристві людей зі спільними інтересами, отримати незабутній духовний досвід молитви, вивчення і практики сакрального мистецтва. Навчання стаціонарне й програма відкрита для осіб віком від 17 р., а також зазначено, що попередня мистецька освіта чи досвід іконописання не обов'язкові.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений огляд засвідчив різноманітність навчальних закладів Західної України, які готують спеціалістів у галузі церковного мистецтва. Це заклади різної форми власності, різної конфесійної приналежності, різних рівнів акредитації. Провідними серед них, на нашу думку, є заклади міста Львова. Одним з провідних українських осередків фахового викладання є кафедра сакрального живопису Львівської національної академії мистецтв, де реалізується довготермінова програма відродження та розвитку українського іконопису тощо. Серед провідних фахівців особливо вагомою є постать Р. Василика — завідувача цієї кафедри. Вартісною є й навчальна програма «Іконопис і сакральне мистецтво» Українського католицького університету, яка має на меті цілісне виховання богословів-іконописців. Для подальшого вивчення проблем і стану сучасного навчання церковного мистецтва є важливим порівняльний аналіз закладів Львова з іншими провідними школами України.

1. Архієпископ Єпіфаній. Богословська освіта та наука в Україні перед викликами сучасності. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/51958/
2. Василик Р. Роль сакрального мистецтва у вихованні молоді довузівського навчання / Роман Василик // Вісник Львівської академії мистецтв: збірн. наук. праць / Спецвипуск. Мистецька школа напередодні III-го тисячоліття / за ред. Р.Т. Шмагала. — Львів: Українські технології, 1999. — С. 234-238
3. Кафедра сакрального мистецтва ЛНАМ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lnam.edu.ua/departments/ua/3/16/103/>
4. Ключковська І. Роман Василик. Шлях до ікони. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/roman-vasilik>
5. Навчальна програма «Іконопис і сакральне мистецтво» УКУ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.os.ucu.edu.ua/uk/icon/full-time.html>
6. Панасенко О.В. Інституційні засади релігійної освіти в Україні (на прикладі православ'я): автореф. дис ... канд. філос. наук / О.В. Панасенко. — К.: Б.В., 2011. — 17 с.
7. Перша в Україні студія іконопису. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cbs.km.ua/?dep=1&dep_up=109&dep_cur=223

8. Рощина Л.О. Православна духовна освіта України (1991-2001 рр.): дис. на здобуття... канд. іст. наук / О.Л. Рощина. — Донецьк, 2004. — 175 с.
9. Скопіна С.О. Церковне мистецтво і сучасна православна освіта. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fd.snu.edu.ua/info/files_articles/collection_9/article11.pdf.

ANNOTATION

Iryna Dundiak. Modern Lviv center of the training of experts in the field of Church art. Religious and church education in Ukraine of late XX – early XXI century is not enough researched in details. A review of secular and church institutions in Lviv, that train specialists in religious art (fine and decorative), allows us to analyze the structure of education in these institutions, features of teaching programs, individual artists and teachers and to identify leading institutions in this sphere.

Keywords: religious art, church art, educational institutions, education.

АННОТАЦИЯ

Ирина Дундяк. Современный львовский центр обучения в области церковного искусства. В статье осуществлен обзор светских и церковных учебных заведений Львова, которые готовят специалистов в церковном искусстве (изобразительном и декоративно-прикладном), что позволяет проанализировать структуру обучения в них, особенности программ преподавания, личности мастеров, педагогов и определить ведущие учреждения в этой области.

Ключевые слова: религиозное искусство, церковное искусство, учебные заведения, образование.